

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УЗУАЛЬНИХ ТА ОКАЗІОНАЛЬНИХ СТІЙКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Гурбанська Світлана Олександрівна,

канд. філол. наук

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглядаються три аспекти текстового функціонування стійких висловлювань (узуальний, okazіональний та індивідуально-авторський); уточнюється термінологічний зміст поняття "оказіональні трансформації стійких висловлювань"; визначаються okazіональні зміни у семантичній структурі стійких висловлювань у художніх текстах.

Ключові слова: узуальні стійкі висловлювання, okazіональні стійкі висловлювання, okazіональні трансформації стійких висловлювань, семантична структура стійких висловлювань.

Фразеологічна наука на сучасному етапі її розвитку характеризується активізацією наукової думки до вивчення фразеологічної семантики її одиниць [Алефиренко, Золотых 2000; Dobrovolskij 1995], їхнього походження та функціонування [Демський 1994; Мокиенко 1999], національно-культурної специфіки [Ужченко 2000] і фразеологічної символіки в лінгвокультурологічному аспекті [Левченко 2005].

Попереднє знайомство з цією проблемою дає підстави стверджувати, що увагу науковців передусім зосереджено на дослідженні зовнішньої та внутрішньої форми стійких висловлювань (далі СВ) у художньому тексті, зокрема їхніх можливостей у плані змін семантичної структури. Отож, текстологічний напрям у фразеології представлено працями з визначення текстотвірних потенцій СВ [Ptashnyk 2001], взаємодії СВ та контексту [Білоноженко, Гнатюк 1989], типів трансформацій СВ у художньому тексті [Кузнецова 2004], узуального [Супрун 1999], okazіонального [Щербачук 2000] та індивідуально-авторського [Елисеєва 1984] аспектів текстового функціонування СВ.

У наукових працях [Кузнецова 2004; Устенко 2005; Щербачук 2000] простежується єдина думка про те, що СВ при введенні у тканину художнього тексту за умови унікальної майстерності митця зазнають чисельних змін у структурі та семантиці. Це є свідченням того, що фразеологія, як і мова, постійно розвивається.

На сьогодні єдиного визначення поняття перетворення семантики і структури СВ ще не сформульовано. Це питання вважається одним із найпроблемніших у фразеології, оскільки зміни СВ зумовлюються насамперед позамовними чинниками, які сприяють оновленню цих одиниць, про що свідчить аналіз різноманітних типів, способів та засобів перетворень СВ [Супрун 1999; Щербачук 2000]. Відтак, необхідним, на думку А.Г. Назаряна [Назарян 1981, 29], є врахування "поведінки" фразеологізмів на різних історичних етапах їхнього розвитку, зокрема, саме okazіональних трансформацій, яких зазнають фразеологізми у процесі функціонування. Залежно від ступеня і характеру таких трансформацій можливим стає виявлення певних тенденцій, властивих розвитку фразеологічних систем мов.

Мета статті – розробити методiku фразеологічної ідентифікації узуальних та okazіональних стійких висловлювань у художніх текстах.

Завдання:

✓ охарактеризувати три аспекти текстового функціонування стійких висловлювань (узуального, okazіонального та індивідуально-авторського);

- ✓ уточнити термінологічний зміст поняття *оказіональні трансформації стійких висловлювань*;
- ✓ визначити *оказіональні зміни у семантичній структурі стійких висловлювань у художніх текстах*.

Наукові результати. Вживання фразеологічних одиниць (далі ФО) у художніх текстах "є творчим актом, який ставить письменника перед вибором між нейтральними та експресивними засобами зображення дійсності, вибором форми мовних одиниць залежно від вимог контексту" [Щербачук 2000, 83]. "Поєднання й чергування експресивно-видозмінених і стандартних елементів в межах окремих ФО або в межах... мікроконтекстів, зіставлення ФО в "чистому" і трансформованому вигляді, переплетення лінгвістичного (узвичаєно-традиційного та видозміненого автором) й екстралінгвального – все це демонструє глибокий зв'язок ФО зі змістом текстів, сприяє найрізноманітнішим ефектам" [Ужченко, Авксентьев 1990, 144].

Принциповим і донині дискусійним залишається розмежування трьох аспектів текстового функціонування СВ:

1) *узуального* [Куний 1996; Супрун 1999] – функціонування СВ у традиційній формі та значенні (фіксовані у фразеологічних словниках із властивими їм функціонально-стилістичними особливостями і семантикою). Це *узуальні, загальномовні, загальнонародні, традиційні, вихідні* СВ. При уведенні в мовну тканину художніх творів вони залишаються незмінними за формою, компонентним складом, сполучуваністю, конотаціями (є закріпленими узусом);

2) *оказіонального* [Щербачук 2000] – функціонування СВ, утворених за моделями вже існуючих фразеологізмів, які зазнали трансформації структури та семантики; ці одиниці відображають мовний розвиток, не суперечать мовній нормі і з часом можуть бути зафіксовані у фразеографічних працях. Це *оказіональні* СВ, які набувають нових експресивно-оцінних виражальних відтінків залежно від запланованого художнього задуму. Ефект *оказіональності*, зокрема інтенсивність його вияву пов'язується зі стилістичним навантаженням висловлювання, контекстом, ситуацією [Супрун 1999, 87–88];

3) *індивідуально-авторського* [Алефиренко, Золотых 2000] – функціонування СВ, значення яких не закріплене в словниках. Це *індивідуально-авторські утворення*, що характеризуються структурно-семантичною немодельованістю; для цих мовленнєвих утворень "авторство" є вкрай важливим, оскільки вони не відтворюються, а вперше творяться в художньому мовленні конкретних письменників.

Окрім трансформацій ФО "канонічних" (оказіональними вважаються "лише ті ФО, які утворені за моделями вже існуючих, "канонічних" (за термінологією А.Г. Ликова) і в яких простежується внутрішній зв'язок з цими вихідними ФО (смисловий та структурний)" [Алефиренко, Золотых 2000, 196]), учені [Алефиренко, Золотых 2000, 198] виділяють індивідуально-авторські ФО, значення яких не закріплене узусом. При цьому дослідники орієнтуються на думку В.В. Єлисеєвої [Єлисеєва 1984, 107–112], яка вважає, що терміни *оказіоналізм* та *авторський неологізм* нерідко отожднюються, тим часом як розмежування цих явищ має принциповий характер і стосується надзвичайно важливих проблем з точки зору прагматики та подальшого функціонування цих одиниць у мовленні. Індивідуально-авторські

утворення є потенційними фразеологізмами, відтак поняття *оказіоналізм* та *індивідуально-авторське утворення* слід розмежовувати, незважаючи на спільність рис.

На позначення змін семантичної структури СВ у фразеології вживаються такі дефініції: *трансформація* [Баран 1998; Гнатюк 1982; Щербачук 2000], *фразеологічна модифікація* [Пташник 2003], *текстова модифікація* [Корень 2000], *оказіональна зміна* [Щербачук 2000], *авторська видозміна* [Ужченко, Авксентьєв 1990], *модифікаційна зміна* [Найда 2002], *оказіональне перетворення* [Супрун 1999], *модифікація* [Баран 1998] тощо.

Під *фразеологічними модифікаціями* С.Б. Пташник [Пташник 2003, 5] розуміє "такі okazіональні перетворення семантики та/або структури ФО, які автор застосовує з певною інтенцією, і які виходять за рамки тих змін формативу, які необхідні для морфо-синтаксичної інтеграції фразеологізму в реченні". Проблемою вивчення фразеологічних модифікацій дослідниця вважає ідентифікацію вихідних фразеологізмів, що слугували основою для утворення фразеологічних модифікацій – такі ФО позначаються нею як фразеологічний базис [Пташник 2003, 6]. "Якщо залежність від контексту у нормативно вживаній ФО є відносною, що допускає і можливість її використання поза контекстом, то залежність okazіонального фразеологізму від контексту здебільшого є значною: поза контекстом okazіональні ФО функціонувати не можуть. Отже, нормативні ФО самі зумовлюють і формують контекст, а авторські – не мають такої властивості, а залежать від контексту, який утворений зі слів, що вказують межі можливих значень okazіонально вживаних ФО" [Супрун 1999, 88].

Під *трансформаціями* фразеологізмів В.М. Білоноженко та І.С. Гнатюк [Білоноженко, Гнатюк 1989, 8] розуміють "стилістичний засіб, який полягає у цілеспрямованому оновленні семантики, модифікації структури традиційних ФО".

Пояснення причин трансформаційних змін ФО дають В.Д. Ужченко та Л.Г. Авксентьєв [Ужченко, Авксентьєв 1990, 144]: безмежні трансформаційні потенції фразеологізмів, безперервне оновлення їхнього компонентного складу, форми і структури як під пером письменників, так і внаслідок історичних змін, а також під впливом мовної системи та дії екстралінгвальних факторів, зокрема, розуміння стійкості компонентного складу та структури фразеологізмів як діалектичної єдності константного (інваріантного) та змінного (варіантного) свідчать про перегляд твердження щодо закам'янілості цих висловів.

Здатність ФО до модифікування "закладена в самій мовній системі та впливає як із конститутивних (полілексичність, стійкість), так і з факультативних (ідіоматичність, образність, мотивованість) властивостей ФО" [Пташник 2003, 3]. Трансформаційні зміни ФО, стверджують В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк [Білоноженко, Гнатюк 1989] та О.В. Кунін [Кунін 1996], зумовлені їхньою природою: відносною стійкістю і семантичною нерозкладністю, відтворюваністю, нарізнооформленістю. СВ, на відміну від слів, у яких зв'язок між морфемами жорсткий, є одиницями, яким притаманна синтаксична нарізно оформленість; синтаксичні зв'язки між компонентами СВ більш вільні і в мовленнєвому потоці можуть видозмінюватися для створення різних стилістичних ефектів [Кунін 1996; Шанский 1985]. Постійну динаміку у значенні ФО та їхній структурі науковці [Білоноженко, Гнатюк 1989] пояснюють нестабільністю фразеологічного значення, особливостями їхньої семантики та форми.

Семантична структура СВ формується на образній основі [Міняйло 2001]. У зв'язку з цим В.Г. Гак відмічає, що саме "завдяки стійкості образу фразеологізм не розпадається, незважаючи на можливі лексичні заміни та граматичні трансформації" [Гак 1977, 205]. Це означає, що у випадку будь-якої трансформації, за спостереженнями дослідників [Некрасова, Бакина 1982, 264], СВ зазвичай зберігає образ, який лежить в його основі і який підтримує цілісність значення загальномовного СВ. А руйнація образної основи СВ веде до руйнації його як цілісного фразеологічного сполучення.

Питання відповідності оказіоналізмів мовній нормі є проблемним [Чабаненко 1984, 107–126]. Ці одиниці натомість відповідають законам мови, оскільки є нормативними в системі мовленнєвого використання [Білоноженко, Гнатюк 1989; Супрун 1999]. Підтвердженням цьому є думка про те, що оказіонально змінені одиниці "хоча й закладені в потенції фразеологічної системи, проте не є одиницями мови, оскільки виконують функцію виражального засобу, який обслуговує суто конкретну мовленнєву ситуацію визначеного контексту" [Вакуров 1983, 111], тобто "оказіоналізми – це суто мовленнєві факти, що характеризуються індивідуальним вираженням значення, тобто смислом" [Алефиренко, Золотых 2000, 196]. При цьому, фразеологічні модифікації "не мовна аномалія, а характерний вияв структурних та семантичних властивостей фразеологічної системи на рівні мовлення" [Пташник 2003, 2]. Тож, якщо *узуальне значення* є загальноприйнятим у певній мові (це значення, у якому слово природньо вживається) [Ахманова 2007, 164], то *оказіональне* є відступом від звичайного і загальноприйнятого (це значення, яке надається певному слову у визначеному контексті мовленнєвого використання) [Ахманова 2007, 163].

Цілком слушною є думка про те, що "лише за сприятливих умов оказіональна ФО може стати фактом мови і поповнити скарбницю нормативних фразеологічних зворотів" [Супрун 1999, 87]. Сама ж оказіональність як характеристика фразеологічних модифікацій втрачається за частотного вживання певних моделей, у зв'язку з чим фразеологічно модифіковані ФО отримують статус узуальних, поповнюючи у такий спосіб мовний лексикон [Пташник 2003, 3]. Факти переходу оказіональних ФО до узусу, на думку науковців [Алефиренко, Золотых 2000, 197], спостерігаються порівняно рідко: "як тільки їхнє використання стає більш самостійним і вже не пов'язується лише з експресивними цілями, як тільки ці оказіоналізми починають стандартизуватися як знаки певного змісту, так відразу виникає можливість говорити про початок "діахронічного життя", з виникненням якого у ФО з'являються синхронні функціональні синтагматичні та парадигматичні зв'язки, – вони у такий спосіб із оказіональних перетворюються на канонічні".

Оказіональні зміни семантичної структури ФО, за словами Л.Ф. Щербачук, слід кваліфікувати як ускладнений творчий процес, здійснений з волі письменника, а самі оказіональні фразеологізми – як одиниці, що слугують збагаченню літературної мови [Щербачук 2000, 70]. При цьому істотні зміни у значенні фразеологізмів при функціонуванні у художніх текстах дослідниця пояснює двоплановістю художнього слова, яке одночасно належить до мовної та образної систем, що підпорядковуються ідейно-художньому задуму письменників [Щербачук 2000, 72].

До головних ознак оказіональних ФО науковці [Алефиренко, Золотых 2000, 196] відносять належність до мовлення, одноразовість, залежність від контексту, неперед-

бачуваність, номінативну факультативність, експресивність, ненормативність, творення (невідтворюваність), словотвірність, синхронно-діахронну дифузність, нездатність до утворення контексту. За основу вченими взяте положення А.Г. Ликова [Лыков 1972, 87], який вище вказані ознаки вважає головними рисами okazіональних слів.

Майстри пера творчо переосмислюють узуальні фразеологізми, видозмінюють їх відповідно до художніх особливостей, ступеня вираження мовної експресії та стилістичного навантаження [Устенко 2005, 256], використовують загальномовну скарбницю, оновлюючи та поживляючи потьмянілі образи [Супрун 1999, 86]. Відтак найбільш суперечливою з характеристик СВ є поняття їхньої *стійкості*, яке дослідники [Ганжа, Сінкевич 2008; Шадрин 1974] вважають дещо умовним, адже у процесі текстового функціонування, з одного боку, усталені одиниці зазнають змін у значенні та формі, а з іншого, – все ж таки зберігають образ, який лежить в їхній основі [Гак 1977; Лященко 1997]. Це пояснюється [Ptashnyk 2000; Ptashnyk 2001] нестабільністю фразеологічного значення як гносеологічного чинника лінгвістичної природи фразеологізмів, що дає можливість трансформацій не лише компонентів, а й всієї форми таких одиниць.

Слушним вважаємо твердження про те, що у контексті ФО при okazіональних змінах властиві okazіональні функції, які базуються на узуальних (функція додаткового змісту, уточнення або послаблення значення тощо) [Кунин 1996]. Okazіональне використання ФО пояснюється "незвичною сполучуваністю, у зв'язку з чим помітним стає семантичний зсув, оновлення значення, його розширення чи звуження, поява переносно-образного смислу тощо, що призводить до експресивної насиченості контексту" [Алефиренко, Золотых 2000, 197]. Загалом, модифікація інформаційного потенціалу ФО виражається в розширенні, звуженні, уточненні, подеколи переакцентуації семантики ФО [Дашевская 1987, 25]. У зв'язку з цим зміни у семантичній структурі okazіональних СВ полягають в *екстенціоналізації* (розширенні), *імплікаціоналізації* (звуженні), *інтенціоналізації* (посиленні), *зворотній інтенціоналізації* (послабленні) та *антонімізації* (антонімічному перетворенні).

Останніми десятиріччями активно ведуться дослідження структурно-семантичних властивостей СВ та виділення на цій основі головних типів трансформацій СВ при функціонуванні в мові художніх творів [Ганжа, Сінкевич 2008; Гнатюк 1982; Кузнецова 2004]. У науковій літературі остаточно не визначено принципи класифікації типів трансформацій СВ [Вакуров 1983; Супрун 1999; Щербачук 2000], адже ці типи "не виступають ізольовано, а накладаються один на одного, збігаються окремими сторонами, характеризуються синкретичністю" [Ужченко, Авксентьев 1990, 144].

Традиційно прийнятим [Білоноженко, Гнатюк 1989; Щербачук 2000] є розрізнення двох типів трансформацій ФО: *семантичного* та *структурно-семантичного*.

Семантичні перетворення, пише І.С. Гнатюк [Гнатюк 1982], сприяють тому, що фразеологічне значення розкривається ширше, його ж особливі відтінки – підкреслюються. До семантичного типу трансформацій фразеологізмів належать: *власне семантичні трансформації ФО* та *подвійна актуалізація ФО* [Супрун 1999; Щербачук 2000].

Другий тип трансформацій ФО – *структурно-семантичний* – заснований на okazіональних змінах їхньої форми та складу (кількості та порядку розташування компонентів, незначних/суттєвих смислових змінах, за яких асоціативний зв'язок з традиційною

формою й семантикою фразеологізмів залишається непорушним) [Щербачук 2000, 83]. Виділяють такі різновиди структурно-семантичних змін ФО у художніх текстах: *лексичну заміну* (субституцію) компонентів ФО словами вільного вжитку, *поширення* (експансію) компонентного складу ФО, *фразеологічний еліпсис*, *фразеологічну алюзію* (*фразеологічний натяк*), *фразеологічну контамінацію* [Білоноженко, Гнатюк 1989; Корень 2000; Найда 2002; Пташник 2003], а також *комбіновані (мішані) типи структурно-семантичних трансформацій ФО* [Корень 2000; Щербачук 2000].

Тож, для концептуальних положень дослідження коректним є термінопозначення *оказіональні трансформації стійких висловлювань*, під яким розуміється перетворення структури і семантики узуальних СВ для реалізації авторських інтенцій екстенсіоналізувати, імплікаціоналізувати, інтенсіоналізувати, зворотно інтенсіоналізувати та антонімізувати їхню фразеологічну семантику, розкриваючи потенційні можливості цих утворень у мікроконтексті, макроконтексті та ситуаційному контексті.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, поняття стійкості висловлювань, вживаних у мові художніх творів, є умовним, адже під майстерним пером письменників усталені одиниці зазнають okazіональних трансформацій. Використання авторами okazіональних СВ вказує на особливості індивідуальної манери письменників, сприяє розкриттю потенційних можливостей цих утворень у мікроконтексті, макроконтексті та ситуаційному контексті. Okazіональні трансформації СВ полягають в обов'язковій перебудові структури та, відповідно, семантики СВ, а також у перетворенні їхнього стилістичного забарвлення і виявленні необмежених конотативних можливостей. При цьому зв'язок семантики okazіональних знаків із семантикою узуальних є непорушним і завжди прослідковується.

Перспективними аспектами дослідження є вивчення подальших етапів фразеологізації та соціалізації okazіональних СВ в англійській та українській мовах.

В статье рассматриваются три аспекта текстового функционирования устойчивых выражений (узуальный, окказиональный и индивидуально-авторский); уточняется терминологический смысл понятия "окказиональные трансформации устойчивых выражений"; определяются окказиональные изменения в семантической структуре устойчивых выражений в художественных текстах.

Ключевые слова: *узуальные устойчивые выражения, окказиональные устойчивые выражения, окказиональные трансформации устойчивых выражений, семантическая структура устойчивых выражений.*

The article observes three aspects of usage of set expressions in fiction (usual, occasional and author's). The deeper insights as to accuracy of the term "occasional transformations of set expressions" are put forward; occasional alterations in semantic structure of set expressions in fiction are being determined.

Key words: *stable set expressions, occasional set expressions, occasional transformations of set expressions, semantic structure of set expressions.*

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Проблемы фразеологического значения и смысла (в аспекте межуровневого взаимодействия) / Н. Ф. Алефиренко, Л. Г. Золотых. — Астрахань : Изд-во Астрах. гос. пед. ун-та, 2000. — 220 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / [авт.-сост. Ахманова О. С.]. — 4-е изд., стер. — М. : КомКнига, 2007. — 576 с.
3. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Баран Ярослав Андрійович. — Івано-Франківськ, 1998. — 391 с.

4. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
5. Вакуров В. Н. Основы стилистики фразеологических единиц (на материале советского фельетона) / Владимир Николаевич Вакуров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 175 с.
6. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология : На материале французского и русского языков / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.
7. Ганжа С. А. До питання про трансформацію усталених фразеологізмів в епістолярних текстах українських письменників-класиків [Електронний ресурс] / С. А. Ганжа, Н. М. Сінкевич // Культура народів Причорномор'я 2007–2008. – Т. 49 (I). – С. 222–224. – Режим доступу до журн. : http://elib.crimea.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=31.
8. http://elib.crimea.edu/index.php?option=com_content&task=view&id=31.
9. Гнатюк І. С. Трансформація традиційних фразеологізмів в мові сучасної української художньої прози : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 "Русский язык" / И. С. Гнатюк. – К., 1982. – 24 с.
10. Дашевская В. Л. Роль фразеологических единиц в формировании информативной структуры текста / В. Л. Дашевская // Вопросы английской филологии (коммуникативный и фразеологический аспекты) : сб. науч. трудов отдела Дружбы народов. – М. : Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. имени Мориса Тореза, 1987. – Вып. 287. – С. 25.
11. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення / Мар'ян Демський. – Львів : Про-світа, 1994. – 62 с.
12. Елисеева В. В. К уточнению термина "окказионализм" / В. В. Елисеева // Термины в языке и речи. – Горький : Изд-во Горьк. гос. ун-та, 1984. – С. 107–112.
13. Корень Е. В. Системно-функциональные особенности английских пословиц: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 "Германские языки" / Корень Елена Валериевна. – Сумы, 2000. – 207 с.
14. Кузнцова Г. В. Види семантичних змін у фразеологізмах (на матеріалі сучасної англomовної прози) / Г. В. Кузнцова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Філологія". – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – Том 7, № 1. – С. 150–157.
15. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка : учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Александр Владимирович Кунин. – 2-е изд., перераб. – М. : Высшая шк.; Дубна : Изд. центр "Феникс", 1996. – 381 с.
16. Левченко О. П. Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект / Ольга Петрівна Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
17. Лыков А. Г. Можно ли окказиональное слово считать неологизмом? / А. Г. Лыков // Русский язык в школе. – 1972. – № 2. – С. 85–89.
18. Лященко Н. С. Внутрішня форма фразеологічних одиниць : онтологічний і культурологічний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова"; 10.02.01 "Українська мова" / Н. С. Лященко. – К., 1997. – 24 с.
19. Міняйло Р. В. Активні процеси в ареальній фразеології сходу України: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Міняйло Роман Вікторович. – Луганськ, 2001. – 261 с.
20. Мокиєнко В. М. Образы русской речи. Историко-этимологические очерки фразеологии / Валерий Михайлович Мокиенко. – СПб. : ТОО "Фолио-Пресс", 1999. – 463 с.
21. Назарян А. Г. История развития французской фразеологии : учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз. / Арманд Грантович Назарян. – М. : Высшая шк., 1981. – 189 с.
22. Найда А. М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Найда Алла Миколаївна. – Дніпропетровськ, 2002. – 208 с.
23. Некрасова Е. А. Языковые процессы в современной русской поэзии / Е. А. Некрасова, М. А. Бакина. – М. : Наука, 1982. – 312 с.
24. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецьку газетному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. Б. Пташник. – Львів, 2003. – 18 с.
25. Супрун А. П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Супрун Алла Петрівна. – Миколаїв, 1999. – 302 с.

26. *Ужченко В.Д.* Українська фразеологія : навч. посіб. [для філол. фак. ун-тів] / В.Д. Ужченко, Л.Г. Авксентьев. – Х. : Основа, 1990. – 167 с.
27. *Ужченко Д.В.* Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Ужченко Дмитро Вікторович. – Луганськ, 2000. – 248 с.
28. *Устенко Н.* Семантико-стилістичні особливості функціонування фразеологізмів у мові художніх творів В. Винниченка / Наталія Устенко // Наукові записки : зб. наук. ст. Серія "Філологічні науки (літературознавство, мовознавство)". – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – Вип. 62. – Ч. 1. – С. 251–256.
29. *Чабаненко В.А.* Основи мовної експресії / Віктор Антонович Чабаненко. – К. : Вища шк., 1984. – 167 с.
30. *Шадрин Н.Л.* Структурно-семантические речевые преобразования фразеологических единиц / Н.Л. Шадрин // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск : Изд-во при НГУ, 1974. – Вип. 3. – С. 106–109.
31. *Шанский Н.М.* Фразеология современного русского языка : учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по спец. "Русский яз. и лит-ра" / Николай Максимович Шанский. – 3-е изд., испр. и дополн. – М. : Высшая шк., 1985. – 160 с.
32. *Щербачук Л.Ф.* Загальномовна та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Щербачук Лідія Федорівна. – Сімферополь, 2000. – 211 с.
33. *Dobrovol'skij D.* Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik. Studien zum Thesaurus deutschen Idiome / Dmitrij Dobrovol'skij. – Tübingen : Günter Narr, 1995. – 272 S.
34. *Ptashnyk S.* Phraseologische Modifikationen in der Sprache der Presse (am Beispiel der Wochenzeitungen "Die Woche" und "Die Zeit") / Stefaniya Ptashnyk // Німецька мова в сучасному світі : матеріали доп. міжнар. наук. конф. – Дрогобич, 2000. – С. 62–68.
35. *Ptashnyk S.* Phraseologische Substitution und ihre Funktionen im Text / Stefaniya Ptashnyk // Wirkendes Wort. Deutsche Sprache und Literatur im Forschung und Lehre. – Trier : Wissenschaftlicher Verlag Trier, 2001. – Jahrg. 51, H. 3. – S. 435–454.